

*Франчук І. С., магістрант спеціальності
«Соціальна педагогіка», НУБіП України (м. Київ)
Кубицький С. О., кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки та інформаційних
технологій в освіті, НУБіП України, (м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ

У статті проаналізовано особливості культурно-дозвіллевої діяльності підлітків та її організації з дітьми конкретного вікового періоду. Культурно-дозвіллева діяльність українців здійснюється в умовах акцентованого політичного, соціально-економічного, національно-етнічного, духовного розділу суспільства. Тому різновидність форм і змісту культурно-дозвіллевої діяльності підлітків, свобода вибору видів творчості, самоствердження, саморозвиток і самореалізація кожного стали сьогодні нормою існування людини, а не виключенням із правил.

Ключові слова: культурно-дозвіллева діяльність, розвиток, виховання, вільний час.

В статті проаналізовані особливості культурно-дозвіллевої діяльності підлітків та її організації з дітьми конкретного вікового періоду. Культурно-дозвіллева діяльність українців здійснюється в умовах акцентованого політичного, соціально-економічного, національно-етнічного, духовного розділу суспільства. Тому різновидність форм і змісту культурно-дозвіллевої діяльності підлітків, свобода вибору видів творчості, самоствердження, саморозвиток і самореалізація кожного стали сьогодні нормою існування людини, а не виключенням із правил.

Ключевые слова: культурно-дозвіллева діяльність, розвиток, виховання, вільний час.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З-поміж стратегічних напрямів модернізації національної системи освіти одним із актуальних постає завдання щодо формування сучасного культурного дозвілля України, відродження, утвердження і подальшого розвитку національної системи культурно-дозвіллевої діяльності підлітків та молоді.

Це зумовлено тим, що в умовах нової соціально-економічної та культурної політики нашої держави науково обґрунтована система організації культурно-дозвіллевої діяльності, яка обіймає сферу вільного часу дітей, підлітків та молоді, покликана не тільки врахувати їхні природні здібності, а створити сприятливі умови для творчого розвитку та формування повноцінної особистості громадянина України, відтворити його національний характер, спосіб мислення та світогляд.

Підліткова дозвіллева культура втілює національні, етнорегіональні, сімейні та дитячі традиції (духовні, святкові, художні, ігрові), відтворює світосприйняття дитини, сприяючи реалізації різноманітних потреб особистості (пізнавальних, комунікативних, творчих, естетичних, розважальних, гедоністичних).

Дозвіллева культура особистості являє собою певну інтегративну якість, що виявляється на індивідуальному рівні організації вільного часу, реалізується через систему установок, знань, цінностей, емоцій у різноманітних видах дозвіллевої діяльності (грі, художній і технічній творчості, спорті, спілкуванні) [1].

Сфера дозвілля займає пріоритетне місце в сучасній системі національного виховання, так як у ній найбільш повно акумулюються та відтворюються народні традиції, звичаї, свята, обряди, декоративно-ужиткове мистецтво та фольклор [7]. Але на даному етапі існування нашої держави залишаються осторонь вирішення проблеми підліткової зайнятості в сфері дозвілля.

Діяльність дитячих гуртків, клубів, спортивних секцій здебільшого не контролюється. Разом з тим, триває процес комерціалізації підліткового дозвілля, що позбавляє дітей з малозабезпечених сімей можливості відвідувати такі заклади. Водночас на цьому тлі з'явилося безліч комерційних комп'ютерних та інших клубів, де діти та підлітки за плату мають доступ до ігор, зміст яких ніким не контролюється.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливе значення для дослідження даної проблеми мають наукові розробки в галузі педагогічної культурології і педагогіки дозвілля [2]. Зокрема було встановлено, що дозвілля є специфічною сферою соціалізації та інкультурації особистості (М. Аріарський, Б. Титов, Ю. Клейберг, М. Поплавський та ін.).

У процесі неформального спілкування, в ігровій, розважальній діяльності, діяльності за інтересами у підлітків формуються ціннісні орієнтації, моделі поведінки і спілкування, які функціонують у дозвіллевих спільнотах і далеко не завжди співпадають із тими, які намагаються прищепити їй сім'я і школа. Таким чином, "ціннісний підхід виступає як найпріоритетніша виховна проблема" (О.

Сухомлинська). Хоча комунікативна культура вивчалася у зв'язку з проблемами професійної культури вчителя, вивчення іноземних мов, корекції поведінки, організації навчання, фахової підготовки студентів і т. ін., специфіка її формування в умовах дозвілля не стала предметом спеціального розгляду. Це обумовлює потребу у розробці методів педагогічного супроводу “дозвіллевої соціалізації” і необхідність спеціального вивчення даної проблеми.

Науковий інтерес до формування комунікативної культури у молодшому шкільному віці визначається необхідністю своєчасного виховного впливу з метою попередження підліткових “комунікативних проблем”, про які багато говориться сьогодні.

Теоретичні засади дослідження становлять наукові доробки вчених, виконаних у межах проблематики щодо: особливостей розвитку особистості у сфері вільного часу (М.А. Аріарський, В.В. Кірсанов, В.П. Піча, О.В. Сасихов, Ю.А. Стрельцов, В.Є. Тріодін та ін.); сутності і специфіки дитячого дозвілля (Н.Б. Пугіловська, В.П. Ручкіна, Т.І. Сущенко, В.М. Терський, С.І. Ашмаков та ін.); сценарно-режисерських основ дитячої художньо-ігрової діяльності (Д.М. Генкін, О.І. Марков, А.А. Конович, С.В. Образцов, І.Г. Шароєв та ін.); проектування нових форм культурно-дозвіллевої діяльності дітей (Д.Б. Дондурей, Т.М. Дрідзе, О.Г. Севан, В.М. Розін, С.М. Гончарук, О.М. Петровський та ін.); позакласної виховної роботи з дітьми шкільного віку (Т.Д. Дем'янюк, Г.Т. Кловак, В.П. Коротєєва, С.А. Литвиненко, Г.Я. Майборода, Н.М. Чернуха, П.М. Щербань та ін.); організації дозвіллевої діяльності школярів (Є.Б. Акнаєв, Ю.К. Бабанський, М.Г. Бушканець, Г.Г. Волощенко, Г.А. Євтєєва, В. Кузь, В.Х. Лукманова, А.С. Макаренко, О.О. Мелік-Пашаєв, В.П. Піча, В.О. Сухомлинський та ін.); гуманізації та гуманітаризації професійно-педагогічної підготовки (А.М. Богуш, В.Г. Кузь, Н.Г. Ничкало, О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська, О.Я. Чебикін та ін.); формування професійно важливих якостей майбутніх учителів (І.М. Богданова, В.К. Буряк, Т.О. Дмитренко, Л.В. Кондрашова, З.Н. Курлянд, А.Ф. Линенко, С.А. Литвиненко, Г.О. Нагорна, О.В. Плахотник, Р.І. Хмелюк та ін.).

Виходячи з цього, **метою** нашої статті є аналіз особливостей організації культурно-дозвіллевої діяльності підлітків та виявлення і наукове обґрунтування всіх умов, що забезпечують ефективність такої організації та проведення всіх необхідних заходів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки підростаюче покоління є майбутнім нашої держави, то дуже важливе значення в наш час має організація культурно-дозвіллевої діяльності підлітків, управління їхнім вільним часом шляхом створення умов, які забезпечують вільний вибір справді культурних форм та засобів проведення вільного часу, відповідно їхнім різнобічним інтересам і потребам; надання можливості кожному з них активно проявити себе, виявити ініціативу, а не “споживати” підготовлені соціальним педагогом заходи; здійснення вмілого тактовного “переходу” підлітків від простих форм діяльності до все більш складних, від пасивного відпочинку до виховання глибоких соціальних і культурних устремлень, від пасивного засвоєння культурних цінностей – до багатогранної самостійної творчості; пробудження їхніх власних потреб, для чого необхідний не стандартний, а особливий підхід, що передбачає зацікавлення духовно повноцінними формами проведення культурного дозвілля, підтримку особисто корисних ініціатив, допомогу в починаннях; наповнення вільного часу дітей змістом, що особливо сприяє формуванню в них духовності, національної свідомості, загальнолюдських якостей, творчих здібностей [3].

Дозвілля, або вільний час, як одна зі сторін життя суспільства наповнюється різним змістом. В основі своєї дозвілля має дві функції: з одного боку, відновлення сил людини, що поглинаються різними видами праці, а з іншого боку – її духовний розвиток. Це повною мірою відноситься й до підліткового дозвілля.

Підлітки, будучи найбільш уразливою й залежною частиною суспільства, не можуть самостійно вирішувати, коли, скільки і як вони можуть використовувати, вільний від основного заняття – навчання, час. На даному історичному етапі нашої країни важливо виховувати підлітків у дозвілєвий час у дусі патріотизму, любові до ближніх, прищеплювати їм доброту до однолітків, повагу до дорослих, прививати звичку до занять спортом.

Головна мета дозвіллевої діяльності, позашкільної освіти й виховання – створення умов для творчого, інтелектуального й фізичного розвитку підлітків у вільний від навчання час, впровадження якісно нових форм і методів організації позашкільної життєдіяльності підлітків, задоволення їхніх освітніх та духовних потреб. Для цього установами культурно-дозвіллевої діяльності потрібно організовувати різноманітні гуртки,

студії, клуби за інтересами та спортивні секції.

При цьому, незалежно від форм своєї організації, підліткове дозвілля як поліфункціональний феномен, здебільшого виявляє свою суть, як: час відновлення сил дитини, що були втрачені нею у процесі навчальної діяльності; час духовного розвитку особистості підлітка, бо воно надає їй можливість вільного вибору суспільно значущих ролей, забезпечуючи умови діяльності, що сприяють доцільному використанню її безмежних можливостей; сфера життєдіяльності підлітка, що реалізує принцип гармонійної репродукції всіх його морально-естетичних якостей та здібностей, які формуються за умов тренування їх у процесі відповідної (творчої, художньої, ігрової, спортивної і т.ін.) діяльності; сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні та духовні потреби здебільшого відновлювального характеру; сукупність умов для діяльності підлітка, метою якої є відпочинок, розвага, гармонійний розвиток, а також сама ця діяльність; прекрасне середовище для розвитку дружби, товаришкості, психологічної самостійності школярів, що через заняття у клубах, гуртках, а також участі в колективних іграх та забавах надає можливість виступити їм у нових соціальних позиціях і ролях, відмінних від тих, які вони виконують у навчальній діяльності; умова опанування підлітком культурними цінностями, задоволення духовних потреб, оволодіння навичками й уміннями спілкування, як із своїми однолітками й дорослими, так і культурно-дозвіллевої (вокально-хорове і танцювальне виконавство, гра на музичних інструментах, фольклор, декоративно-ужиткові види творчості тощо) діяльності [7].

Специфіка організації культурно-дозвіллевої діяльності зумовлена особливостями її об'єкта (який одночасно є суб'єктом вільного вибору змісту, форм і видів дозвілля) – дітей, характером їхнього дозвіллевого спілкування (високий рівень психологічної сумісності, взаєморозуміння і поваги; чуйність; виключення безапеляційного вказівного тону) з учителем (як носія соціокультурного досвіду і посередника між дитиною і культурою, тобто суб'єкта педагогічного супроводу й опосередкованого керівництва), змістом ("будівельний матеріал" для педагогічного проектування й засвоєння дітьми) та засобами педагогічного впливу (форми, методи, прийоми).

Сутність "організації" культурно-дозвіллевої діяльності полягає в заміні особистісної позиції підлітків у сфері дозвілля з пасивної, яке потребує безпосереднього педагогічного керівництва, на активну, що є наслідком розвитку їхнього самоуправління в цій сфері шляхом опосередкованого педагогічного впливу.

Головне, про що повинні пам'ятати педагоги, це те, що психологічні особливості шкільного віку роблять значущою орієнтаційну функцію вільного часу. Домінуючим мотивом поведінки й діяльності підростаючої особистості є прагнення визначити своє місце в житті [3]. У структурі орієнтаційної функції вільного часу учнівської молоді можна виділити два якоюсь мірою самостійних аспекти: соціальна орієнтація і професійна орієнтація підлітків. Шляхи та методи здійснення першого аспекту у сфері дозвілля дуже численні: бесіди, диспути, зустрічі, активне включення в суспільно-трудова, суспільно-політичну роботу тощо. Основними напрямками у сфері дозвілля щодо другого аспекту професійної орієнтації є зустрічі з цікавими людьми, робота в гуртках технічної творчості, майстернях, учнівських кооперативах.

Роль і значення дозвілля в житті людини є значними і, безсумнівно, будуть зростати з підвищенням матеріального, економічного рівня її життя й суспільства в цілому [5]. Звідси зрозумілий підвищений інтерес до одержання вищої професійної освіти, пов'язаної з культурно-дозвіллевою діяльністю.

Важливе значення у зв'язку з цим мають організаторські, творчі, цивільні та моральні якості фахівця культурно-дозвіллевої діяльності. Професійна майстерність цього фахівця за своєю природою також унікальна. Вона визначається високим рівнем майстерності художнього й морального впливу на особистість, колектив, великі й малі групи людей в умовах дозвілля.

До гурткових формувань дитячого дозвілля відносяться:

- колективи, кружки й студії аматорської художньої й технічної творчості;
- аматорські об'єднання й гуртки, клуби за інтересами;
- школи прикладних знань і навичок;
- інші гурткові формування, які відповідають основним принципам і видам діяльності культурно-дозвіллевої установи [2].

Колективи аматорської художньої творчості – це форма організованої діяльності групи дітей, заснованої на

спільності художніх інтересів, спільному учбово-творчому процесі по освоєнню теоретичних основ і виконавських навичок музичного, хореографічного, театрального, циркового, образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва.

Студія – самодіяльний клубний колектив з перевагою в суті роботи учбово-творчих занять. У культурно-дозвіллевій роботі серед дітей провідне положення займають художні студії: музичні, хореографічні, вокальні, естрадні, художнього слова й ін.

Аматорські об'єднання й клуби по інтересах – організаційно оформлене добровільне об'єднання дітей, зайнятих соціально-корисною культурно-дозвіллевою діяльністю з метою задоволення різноманітних духовних запитів і інтересів у сфері вільного часу [6].

Діагностика сформованості дозвіллевої культури дітей здійснюється на основі критеріїв і показників, що характеризують її якісний та кількісний аспекти: мотиваційно-регулятивних, змістовно-діяльнісних,

когнітивних, ціннісно-орієнтаційних, афективних.

На основі ціннісно-орієнтаційних критеріїв виявляються гуманістичні, естетичні та етичні компоненти діяльності та поведінки дитини, які сформувались чи доповнили наявні в результаті фольклорно-ігрового дозвілля, що реалізуються у стосунках з друзями, ровесниками, однокласниками, педагогами, батьками, старшими людьми і знаходять своє вираження в культурі поведінки і ставленні до культурних цінностей.

Висновки. Таким чином, можна зазначити, що культурно-дозвіллева діяльність має значний виховний вплив у формуванні громадянських якостей підлітків. Велике значення в організації дозвілля підлітків має специфіка педагогічної праці педагога з організації культурно-дозвіллевої діяльності учнів, яка зумовлена особливостями її об'єкта – підлітків, характером їхнього дозвіллевого спілкування з педагогом, змістом та засобами опосередкованого педагогічного впливу.

Література

1. Бабенко Н.Б. Культурно-дозвіллева діяльність. Програма дисципліни / Н.Б. Бабенко. – К.: Видавничий центр ДАКККМ. – 2001. – 28 с.
2. Брилін Б.А. Педагогічні проблеми організації вільного часу / Б.А. Брилін // Психологія і педагогіка. – 1996. – №4. – С. 72-76.
3. Василькова Ю. В. Методика и опыт работы социального педагога / Ю.В. Василькова. – М.: Академия, 2001. – 160 с.
4. Жарков А.Д. Культурно-досуговая деятельность как общественный феномен / А.Д. Жарков // Вестник МГУКИ. – 2003. – № 2. – С. 72-79.
5. Киселева Т.Г. Основы социально-культурной деятельности / Т.Г. Киселева, Ю.Д. Красильников. – М.: Академия, 1995. – 470 с.
6. Організація та методика культурно-дозвіллевої діяльності. Частина 1. Теоретичні основи культурно-дозвіллевої діяльності: Монографія. – К.: Видавничий центр ДАКККМ, 2000. – 180 с.;
7. Опарина Н.А. Педагогическое руководство культурно-досуговой деятельностью школьников / Н.А. Опарина. – М., 2007. – 192 с.
8. Черніговець Т.І. Дитяче дозвілля як предмет педагогічних студій, Т.І. Черніговець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб. наук. пр. РДГУ. – Рівне: РДГУ, 2000.

*Franchuk I., undergraduate specialty
Kubitskiy Sergei., PhD. ped. Associate Professor*

FEATURES OF CULTURAL - RECREATIONAL ACTIVITIES TEENS

The paper analyzes the features of cultural and leisure activities of adolescents and their organizing children specific age period. Cultural and leisure activities Ukrainian is accented in the political, socio-economic, national, ethnic, spiritual section of society. Therefore, the diversity of cultural forms and contents of children, freedom of choice kinds of creativity, assertiveness, self-development and self-realization of each are now the norm of human existence, and not the exception to the rule.

Therefore, the main aim and objective of cultural and leisure activities of adolescents is generally aimed at a comprehensive and harmonious development of the individual, free time in each case perform their specific functions. Pedagogical features free time teen outline the circle of educational objectives that can and should be resolved under the influence of the activities that fill it, and if there is a reasonable purposeful pedagogical leadership.

Keywords: cultural and leisure activities, development, education, free time.